

بررسی توان‌های گردشگری روستایی و موانع توسعه آن در شهرستان لاهیجان

نورالدین عظیمی* - دانشیار گروه شهرسازی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران
غزل علیدوست - دانش آموخته کارشناسی ارشد مهندسی شهرسازی - برنامه‌ریزی منطقه‌ای، دانشگاه گیلان، رشت، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۲/۰۶

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۱۰/۲۴

چکیده

همزمان با گسترش سهم فعالیت‌های توریسم در اقتصاد جهانی، گردشگری در مناطق روستایی بعنوان مکانیسمی برای تنوع بخشی به اقتصاد جوامع روستایی مورد توجه برنامه‌ریزان و حکومت‌های محلی قرار گرفته است. با توجه به موقعیت مناسب طبیعی و وجود زمینه‌های فرهنگی متنوع در شهرستان لاهیجان، مقاله حاضر تلاش می‌کند ضمن شناسایی توان‌ها و پتانسیل‌های گردشگری روستایی در شهرستان لاهیجان به بررسی موانع توسعه این صنعت در این شهرستان بپردازد. روش کلی در این تحقیق توصیفی-تحلیلی است و داده‌های مورد استفاده در آن از طریق روش‌های اسنادی و میدانی (مصاحبه عمیق) بدست آمده است. در این تحقیق توان‌های گردشگری روستایی در هفت دهستان شهرستان لاهیجان (رودبند، شیرجوپشت، لقمجان، بازکیاگوراب، آهندان، لبالستان و لیل) مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج یافته‌ها نشان می‌دهد که در سطح شهرستان لاهیجان مجموعاً ۱۴ نوع جاذبه گردشگری وجود دارد که در سطح هفت دهستان و ۲۸ روستا توزیع شده‌اند. از میان هفت دهستان این شهرستان، دهستان لیل برخوردارترین آن‌ها محسوب می‌شود و از میان آبادی‌ها، روستاهای سرچشمه، چی چی نیکوتی، شبخانبر، آزارستان و بالابجارجانکیش دارای بیشترین تعداد جاذبه گردشگری هستند. وجود جنگل‌های کوهپایه‌ای، طبیعت بکر، رودخانه‌ها، تپه ماهورهای پوشیده از باغات چای، مزارع برنج، فعالیت‌های کوهنوردی، تپه‌نوردی، ماهیگیری و زیارت‌گاه‌های مذهبی از مهمترین جاذبه‌های گردشگری روستایی در این منطقه هستند. فقدان برنامه راهبردی، مدیریت ناکارآمد، عدم سرمایه گذاری، دسترسی ضعیف، کمبود تسهیلات خدماتی و اقامتی، عدم بازاریابی و سطح پایین دانش گردشگری در میان مردم محلی از مهمترین موانع توسعه گردشگری روستایی در مناطق روستایی لاهیجان می‌باشد. در این مقاله همچنین، راهبردهای پیشنهادی برای رفع این موانع و توسعه گردشگری روستایی در شهرستان لاهیجان ارائه می‌شود.

واژه‌های کلیدی: توان‌های گردشگری روستایی، موانع توسعه گردشگری روستایی، جاذبه‌های طبیعی و فرهنگی، شهرستان لاهیجان

نحوه استناد به مقاله:

عظیمی، نورالدین، و علیدوست، غزل. (۱۳۹۹). بررسی توان‌های گردشگری روستایی و موانع توسعه آن در شهرستان لاهیجان. مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، ۱۵(۲)، ۴۶۷-۴۸۲.

http://jshsp.iaurasht.ac.ir/article_672849.html

مقدمه

امروزه در کلیه سطوح محلی، منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی تنوع بخشی به اقتصاد جهت بالا بردن شاخص‌های توسعه انسانی، کاهش مشکلات ناشی از صنعتی شدن، اشتغال‌زایی، حفظ محیط زیست و در نهایت توسعه پایدار مورد استقبال بسیاری از جوامع بشری قرار گرفته است. در همین رابطه گردشگری یکی از فعالیت‌های مهمی است که در دهه‌های اخیر از جایگاه ویژه‌ای در توسعه اقتصادی برخی کشورها برخوردار بوده است (Mirkatoli & Mas, 2010: 38)؛ به گونه‌ای که اقتصاددانان آنرا صادرات نامرئی نامیده‌اند (Rezvani, 1995: 4). گردشگری اغلب به عنوان کلیدی برای رشد اقتصادی هم در کشورهای توسعه‌یافته و هم در حال توسعه استفاده می‌شود (Font & Ahjem, 1999: 63) و اغلب به‌عنوان گزینه جایگزین برای حفظ توسعه مستمر اقتصاد روستا مورد استفاده قرار می‌گیرد (Tiany & Yongguang, 2007: 96).

گردشگری پایدار به ویژه در کشورهای در حال توسعه یک مزیت اقتصادی است تا از طریق تنوع بخشی به فعالیت‌های اقتصادی بتوان فرایند توسعه ملی را سرعت بخشید (Zarrabi et al, 2006: 46). گردشگری روستایی از جمله اقداماتی است که سبب رونق اقتصادی و پایداری زندگی در جوامع روستایی و ممانعت از مهاجرت‌های روستا به شهر می‌شود. گردشگری روستایی به ثبات فرهنگ، سنت‌ها و اقتصاد جوامع محلی و ارتقا کیفیت مناطق روستایی کمک می‌کند (Falak et al, 2014: 414)؛ که منجر به حفظ زندگی روستایی و فعالیت‌های اقتصادی آن می‌شود (Dewi et al, 2014: 58). روستاهای گردشگرپذیر به مقاصد تبدیل می‌شوند که ویژگی‌های متمایزی را به نمایش می‌گذارند. برای این منظور فضاهای باز و گسترده، محیط‌های کشاورزی طبیعی و فرهنگ‌ها و آداب و رسوم خاص محلی پتانسیل‌هایی هستند که سبب جذب گردشگر می‌شود (Dewi et al, 2014: 203-205). تحقق تنوع بخشی به اقتصادهای محلی مستلزم، شناسایی این جاذبه‌ها و برنامه‌ریزی صحیح برای استفاده‌ی بهینه از این منابع برای برطرف کردن نیازهای اجتماعی و اقتصادی جامعه با رعایت اصول حفظ منابع و ارزش‌های طبیعی است. برای رسیدن به گردشگری پایدار لازم است که محیط طبیعی و انسان ساخت بدرستی مدیریت شود (Wanda et al, 2009: 212).

استان گیلان به عنوان یکی از مناطق مستعد گردشگری از ظرفیت بسیار بالا برای جذب گردشگر و توسعه صنعت گردشگری بویژه در مناطق روستایی و محیط طبیعی برخوردار است. به صراحت می‌توان گفت که اغلب مناطق این استان واجد شرایطی است که گردشگران با سلیق مختلف را به سوی خود جذب می‌کند (Governance Planning Deputy of Guilan, 2007: 37). تنوع شرایط جغرافیایی استان همانند مناطق جلگه‌ای، کوهپایه‌ای، کوهستانی و عوارض طبیعی متنوع همچون رودخانه‌های دائمی، سواحل ماسه‌ای، پوشش گیاهی جنگلی و مرتعی و اقلیم معتدل به همراه تنوع جوامع فرهنگی و انسانی با گویش‌ها و سنت‌های متفاوت محلی از جمله ظرفیت‌هایی هستند که می‌تواند زمینه‌ساز توسعه صنعت گردشگری روستایی در سطح محلی، ملی و حتی بین‌المللی گردد. با این وجود در وضعیت کنونی از این همه ظرفیت‌های بالقوه به نحو مطلوبی استفاده نمی‌شود. از منظر دیگر با توجه به اینکه جاذبه‌های توریستی با تنوع زیاد در سرتاسر استان توزیع شده‌اند، توسعه گردشگری روستایی می‌تواند باعث توزیع متعادل‌تر درآمد در سطح منطقه شود و تا حدودی با پر کردن شکاف توسعه بین مناطق مختلف استان ناشی از تخصیص ناعادلانه منابع مالی به توسعه پایدار در سطح استان کمک کند.

گردشگری روستایی شکلی نوینی از توریسم با هدف توسعه پایدار جوامع محلی است و به عنوان ابزاری برای بهبود وضعیت اقتصادی در روستاها تلقی می‌شود. گردشگری از مشاغل جدید در مناطق روستایی می‌باشد و می‌تواند دربردارنده آثار مثبت و منفی برای محیط‌های انسانی و طبیعی در روستا محسوب شود (Salehifar, 2011: 19). با توجه به مفهوم توسعه پایدار، گردشگری روستایی به رفاه انسان و بهبود کیفیت زندگی او و اکوسیستم طبیعی تأکید می‌کند. گردشگری پایدار روستایی مردم و اکوسیستم طبیعی را به طور توأمان و با اهمیت برابر مورد بحث قرار می‌دهد و از این منظر مردم جزئی از اکوسیستم به حساب می‌آیند و رفاه و آسایش یکی منوط به آسایش دیگری می‌باشد. بدین ترتیب می‌توان گفت که توسعه پایدار گردشگری روستایی، فرایندی است که برای تأمین نیازهای توسعه‌ای اجتماعات محلی، بهبود زنجیره عرضه تولیدات محلی، تشویق صنایع و حرفه‌های محلی، توسعه متناسب با ظرفیت زیست محیطی و اجتماعی محل و افزایش ثبات درآمد گردشگری تأکید دارد (Roknaddin Eftkhari et al, 2010: 9). در ارتباط با نقش گردشگری در توسعه روستایی سه دیدگاه مهم مطرح شده است که به اختصار عبارتند از:

گردشگری روستایی بعنوان راهبردی برای توسعه روستایی: یکی از دیدگاه‌های مهم درباره توسعه روستایی، گردشگری روستایی می‌باشد. گردشگری روستایی، راه حل همه مشکلات روستایی نیست، اما می‌تواند آثار اقتصادی مهمی داشته و به کند شدن روند مهاجرت جمعیت روستایی کمک کند. رشد گردشگری، راهبردی برای توسعه روستایی است و تفکر نسبتاً جدیدی است که سیاست‌گذاران محلی در جوامع روستایی به اهمیت آن پی برده‌اند (Roknaddin Eftkhari et al, 2006: 6). برخی نویسندگان به پژوهش در باره این موضوع پرداخته‌اند که چگونه صنعت گردشگری از حرکت باز می‌ایستد یا ممکن است آثار زیان‌آوری بر ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی داشته باشد. همچنین دیدگاه دیگری با این پیش زمینه فکری وجود دارد که گردشگری راه‌حل اقتصادی قطعی برای توسعه نواحی روستایی است. دیدگاه محتاطانه تری نیز وجود دارد که در آن گردشگری فرایند برنامه‌ریزی یکپارچه معرفی می‌شود که فرصت‌هایی را برای به حداکثر رساندن منافع توسعه و کاهش مضرات آن فراهم می‌نماید (Greffe, 1993:23). از این رو، آن‌ها معتقدند که با گسترش گردشگری به عنوان جایگزینی برای فعالیت‌های کشاورزی در نواحی مذکور، می‌توان به موفقیت‌هایی در این زمینه دست یافت.

گردشگری روستایی سیاستی برای بازسازی سکونتگاه‌های روستایی: گردشگری حوزه‌ای اصلی برای بازسازی نواحی روستایی و مناطقی است که از گذشته فعالیت‌های گردشگری در آن‌ها رونق فراوانی نیافته است. طرفداران این نظریه معتقدند که می‌توان از اتکای بیش از حد تولیدکنندگان روستایی به کشاورزی کاست و آن‌ها را در فرصت‌های اقتصادی جدیدی که از طریق بازاریابی جهانی‌تر شده است، به کار گرفت. از این رو، در راهبرد مذکور، معمولاً سه رویکرد در گردشگری روستایی دنبال می‌شود: (۱) بازساخت سکونتگاه‌های روستایی؛ (۲) بازسازی در برابر افول کشاورزی؛ (۳) توسعه و بهبود فرآورده‌ها و محصولات کشاورزی (Roknaddin Eftkhari et al, 2006: 7). با توجه به استقرار فعالیت‌هایی چون کشاورزی، جنگلداری و نظایر آن که به طور سنتی در مناطق روستایی استقرار یافته‌اند، بدلیل پیشرفت‌های فنی، تقاضا برای نیروی کار انسانی در این فعالیت‌ها کاهش یافته است. به همین دلیل، برخی از مسئولان سکونتگاه‌های روستایی سعی می‌کنند که جامعه خود را به سمت ارائه خدماتی مانند گردشگری سوق دهند.

گردشگری روستایی ابزاری برای توسعه پایدار و حفاظت از منابع طبیعی: سیاست گردشگری پایدار در دنیای کنونی رهیافتی جامع است که خواهان رشد بلندمدت صنعت گردشگری بدون آثار مخرب بر زیست بوم‌های طبیعی است. در سیاست مذکور، بر این نکته نیز تأکید می‌شود که در قالب توسعه گردشگری، بشر می‌تواند به تعدیل یا دستکاری جنبه‌های خاصی از محیط، در جهت مثبت یا منفی بپردازد (Sharifzadeh & Moradnejadi, 2002: 250). در راهبردهای مذکور، معمولاً دو رویکرد زیر مورد توجه است: (۱) گردشگری روستایی ابزاری برای توسعه پایدار و (۲) پراکنش و توزیع به منظور محافظت از سرمایه‌ها و منابع گردشگری (Roknaddin Eftkhari et al, 2006: 8). سیاست گردشگری پایدار در دنیای امروزی، رهیافت جامعی است که خواهان رشد بلندمدت صنعت گردشگری بدون برجا گذاشتن اثرات مخرب بر زیست بوم‌های طبیعی است و بر این نکته تأکید دارد که در قالب توسعه گردشگری، بشر قادر خواهد بود جوانب خاصی از محیط را در جهت مثبت یا منفی تعدیل یا دستکاری نماید. به عبارت دیگر، گردشگری پایدار قصد دارد تا آسیب‌های فرهنگی و محیطی ناشی از فعالیت‌های گردشگری را به حداقل رسانده، رضایت بازدیدکنندگان را فراهم ساخته و در درازمدت مقدمات رشد اقتصادی ناحیه را فراهم آورد. این راه به دست آوردن تعادل و موازنه بین رشد نهایی گردشگری و نیازهای حفاظت و نگهداری منابع طبیعی است (Ghaderi, 2004: 135).

در دهه پایانی قرن بیستم بسیاری از برنامه‌ریزان اجتماعی- اقتصادی در کشورهای اروپایی گردشگری را روشی مطمئن با چشم اندازی روشن برای توسعه روستاها به ویژه محروم‌ترین آن‌ها معرفی کرده‌اند (Roknaddin Eftkhari & Gaderi, 2002: 23). امروزه به دلیل اثرات چشمگیری که این فعالیت‌ها در اقتصاد مناطق پذیرنده گردشگران بر جای می‌گذارد، توجه فراوانی به این زمینه از فعالیت‌ها می‌شود (Alizadeh, 2003: 55). گردشگری روستایی یک فعالیت چند جانبه است (Akca, 2006: 2837)؛ و بدلیل نقش مهم بالقوه‌ای که در رونق و توسعه روستایی می‌تواند داشته باشد، برای توسعه اقتصادی نیز مؤلفه مهمی است. به همین خاطر، برنامه‌ریزان و کارشناسان بر آن تمرکز و توجه ویژه دارند (Azmi et al, 2010: 105). پتانسیل گردشگری در هر روستا بیش از هر چیز به سرمایه‌های جغرافیایی، کیفیت مناظر طبیعی و آثار تاریخی و فرهنگی بستگی دارد (Mahdavi et al, 2008: 40). توسعه گردشگری روستایی به عنوان یک راه حل بالقوه برای حل بسیاری از مشکلات مناطق روستایی شناخته شده است و در زمینه‌های مختلفی چون رشد اقتصادی (ایجاد اشتغال در زمینه‌های مرتبط با گردشگری، تجارت و صنایع دستی، ایجاد

یک بازار جدید برای تولیدات کشاورزی)، توسعه اجتماعی- فرهنگی (افزایش جمعیت ساکن در مناطق روستایی، تقویت و بهبود خدمات عمومی) و نهایتاً حفاظت و بهبود محیط طبیعی و همچنین زیرساخت‌های موجود می‌تواند مفید و مؤثر واقع شود (Sharpley, 2002: 234). گردشگری روستایی بخشی از صنعت گردشگری است که مولد اشتغال و دارای درآمد فصلی می‌باشد و می‌تواند ابزاری برای توسعه اقتصادی اجتماعی و اکولوژیکی جوامع روستایی و به تبع آن توسعه مناطق محسوب شود.

شرایط طبیعی و مورفولوژی روستایی اشکال گوناگونی به روستاها می‌بخشد و این تنوع ویژگی‌های منحصر به فرد برای گردشگران جاذبه دارد و آن‌ها را به این محیط‌های با ساختار فضایی خاص علاقه‌مند می‌کند. افزون بر این، حس کنجکاو گردشگران انگیزه دیگری برای شناخت و پی بردن به شیوه معیشتی، آداب و سنن و فرهنگ روستاییان می‌باشد (Moradnejadi & Nazari, 2003: 19). جاذبه‌های گردشگری روستاها را می‌توان در قالب موارد زیر بیان کرد:

- جاذبه‌های طبیعی روستا و اطراف آن (جاذبه‌های طبیعی - اکولوژیک) که آرایش پدیده‌های جغرافیایی، مناظر و چشم اندازهای طبیعی در تشکیل آن‌ها نقش موثری دارند. تنوع و گوناگونی این جاذبه‌ها در مناطق مختلف و روستاهای گوناگون شرایط خاصی به وجود می‌آورد که گردشگران را به سوی خود می‌کشاند.

- جاذبه‌های بافت، ساختار فیزیکی، مسکن و معماری روستایی (جاذبه‌های کالبدی- فضایی) که با توجه به قدمت روستا و نوع سازماندهی و نیز محیط جغرافیایی و اقتصاد معیشتی و باورهای حاکم بر روستا، دارای اشکال گوناگون و متنوعی می‌باشند.
- جاذبه‌های اقتصاد روستایی که نیازهای مادی روستاییان را تأمین می‌کند و می‌تواند برای گردشگران جذابیت داشته باشد. به علت تنوع محیط‌های روستایی، فعالیت‌های اقتصادی روستاها یکسان نیستند و اغلب از روستای دیگر تفاوت دارد. به طور کلی فعالیت‌های اقتصادی روستاها در سه محور اصلی کشاورزی (زراعت، باغداری و دامداری)، صنعت (صنایع روستایی و صنایع دستی) و خدمات می‌باشد که با توجه به دانش بومی و نوع انجام هر کدام فعالیت‌های اقتصادی در هر روستا متفاوت می‌باشد. جاذبه‌های فرهنگی- اجتماعی روستا که در آن نظام ارزش‌ها، روابط اجتماعی میان انسان‌ها و طبیعت و هنرهای اجتماعی در سطح روستاها با توجه به تنوع درآمدها، عامل دیگر در جذب گردشگری است (Ghasemi, 2009: 209).

مطالعات قابل توجهی در حوزه گردشگری روستایی انجام گرفته که هدف اغلب آن‌ها یافتن راهکارهای تنوع بخشی به اقتصاد روستایی و افزایش منابع در آمدی روستاییان بوده است. پاپلی یزدی و سقایی (۱۳۹۳) گردشگری روستایی را نوعی ادغام این نواحی در اقتصاد سرمایه داری می‌دانند که این فضاهای بکر و مستعد تجارت را به سیطره خود در می‌آورد. مطالعه راسور (۲۰۱۲) در باره پیامدها، فرصت‌ها و مشکلات گردشگری روستایی در کشورهای آسیایی به ویژه هند نشان داد که نبود آموزش‌های مرتبط محلی، مشکلات مربوط به عدم توانایی افراد محلی در برقراری ارتباط مناسب با گردشگران، نارسایی قوانین و مقررات در رابطه با گردشگری روستایی، ضعف زیرساخت‌ها و کمبود منابع مالی در روستاها برخی از مهمترین مشکلات توسعه گردشگری روستایی در کشورهای آسیایی هستند. هال و جنکینز (۱۹۹۵) در تحقیق خود با عنوان گردشگری و بازآفرینی در مناطق روستایی در انگلستان، عدم توجه سازمان‌های مرتبط با صنعت توریسم به تحقیقات علمی و دانشگاهی را جزو موانع اصلی در این خصوص برشمرده‌اند. ضرابی و همکاران (۱۳۹۰) در تحقیق خود در باره توسعه صنعت گردشگری در شهرستان نورآباد ممسنی موانع سازمانی و ساختاری، موانع فرهنگی- اجتماعی، مشکلات موجود در بازار، موانع زیربنایی، آموزشی و کمبود نیروی انسانی متخصص در حوزه گردشگری را مهمترین محدودیت‌های توسعه گردشگری تشخیص دادند. در تحقیقی که زاهدی (۱۳۷۷) در مورد زمینه‌ها و موانع توریسم در استان کرمانشاه انجام داد به این نتیجه رسید که مواردی چون فقدان ارتباط و هماهنگی کافی بین سازمان‌ها و مؤسسات، عدم تبلیغات و اطلاع رسانی، نبود امکانات و خدمات رفاهی و بی توجهی و ناآگاهی مردم از تأثیرات اقتصادی گردشگری از موانع مهم توسعه گردشگری هستند. در بررسی‌های مدهوشی و ناصرپور (۱۳۸۲) راجع به ارزیابی موانع توسعه صنعت گردشگری در استان لرستان دریافتند که تعدد مراکز تصمیم‌گیری، ضعف تأسیسات زیربنایی و خدمات گردشگری، نبود بازاریابی و فقدان فرهنگ پذیرش گردشگر از موانع اصلی توسعه صنعت گردشگری در این منطقه هستند. رضانیایی و همکاران (۱۳۹۵) در مقاله خود در باره قابلیت‌ها و موانع توسعه گردشگری روستایی در استان ایلام از دیدگاه روستاییان دریافتند که کیفیت نامناسب جاذبه‌ها، انگیزه و تمایل کم به بازدید از منطقه، عدم تبلیغات مناسب، عدم توجه و نظارت مطلوب توسط سازمان‌های ذیربط، ضعف مشارکت محلی، فقدان ساختارهای لازم حمل و نقل و موانع زیرساختی از مهمترین عوامل محدود کننده توسعه گردشگری روستایی در این استان هستند. بهرامی (۱۳۸۹) در تحقیق خود در رابطه با قابلیت‌ها و تنگناهای توسعه گردشگری روستایی در استان کردستان نشان داد

که مهمترین مشکلات توسعه گردشگری روستایی در این منطقه در ذیل چهار دسته از موانع اقتصادی، اجتماعی، اکولوژیکی و نهادی قرار می‌گیرند. در مطالعه‌ای که عبدالمنافی و ازکیا (۱۳۹۰) در مورد تاثیر عوامل دخیل در صنعت گردشگری در منطقه روستایی کلاردشت انجام دادند متوجه شدند که وضعیت نامناسب زیرساخت‌های محیطی و کالبدی، از بین رفتن اراضی کشاورزی، شرایط نامناسب راه‌های ارتباطی و تسهیلات اقامتی و رفاهی نامناسب از مهم‌ترین مشکلات گردشگری روستایی منطقه کلاردشت می‌باشند. با هدف نیل به تنوع بخشی به فعالیت‌های اقتصادی و توسعه پایدار، این پژوهش بدنبال پاسخگویی به این سؤال‌ها است که پتانسیل‌های گردشگری در مناطق روستایی شهرستان لاهیجان کدامند؟ روستاهای مستعد برای گردشگری کدام‌ها هستند؟ موانع و محدودیت‌های گردشگری روستایی در این منطقه چیست؟ و نهایتاً چه راهکارهایی برای رفع این موانع وجود دارد؟

روش پژوهش

روش تحقیق در این مقاله توصیفی-تحلیلی بوده و در بخش تحلیل عمدتاً از تحلیل محتوای کیفی استفاده شده است. داده‌های مورد استفاده در این تحقیق از روش‌های اسنادی و میدانی (مصاحبه عمیق) بدست آمده است. در بخش اسنادی ضمن بررسی سوابق موضوع، گزارشات و مطالعات موجود در رابطه با وضعیت طبیعی و خصوصیات فرهنگی، زمینه‌ها و توان‌های توسعه گردشگری در مناطق روستایی مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. در راستای پاسخ به سؤال‌های تحقیق در بخش میدانی از طریق مصاحبه عمیق با ۱۵ نفر از مسئولین شهرستان و گفتگو با مدیران محلی تلاش گردید دیدگاه‌ها و ارزیابی آن‌ها را در رابطه با پتانسیل‌های گردشگری روستایی، روستاهای مستعد این فعالیت، موانع و مشکلات گردشگری روستایی و نهایتاً راهکارهای رفع این موانع اخذ شود. پس از بررسی اسناد و نتایج مصاحبه‌های عمیق با مسئولین محلی، روستاهای دارای توان گردشگری در سطح شهرستان مورد شناسایی قرار گرفت. در مرحله بعد پس از شناسایی روستاهای دارای پتانسیل گردشگری در این شهرستان بر اساس نوع و تعداد توان جاذبه گردشگری روستایی رتبه‌بندی شدند. در ادامه، از دل بررسی‌های میدانی و داده‌ها و اطلاعات بدست آمده، موانع و محدودیت‌های موجود برای به فعلیت در آوردن توان‌های موجود مورد شناسایی قرار گرفت. در نهایت راهبردهای دستیابی برای توسعه گردشگری روستایی و نیل به هدف تنوع بخشی به اقتصاد روستاها دسته‌بندی و شناسایی گردید.

قلمرو جغرافیایی پژوهش

شهرستان لاهیجان در بخش شرقی استان گیلان قرار داشته در محدوده جغرافیایی ۴۹ درجه و ۴۵ دقیقه و ۵۰ درجه و ۱۳ دقیقه طول شرقی و ۳۷ درجه و ۵ درجه و ۳۷ دقیقه عرض شمالی واقع شده است. این شهرستان دارای ۴۰۷ کیلومتر مربع مساحت می‌باشد و از سمت شمال با شهرستان آستانه اشرفیه، از سمت شمال شرقی با دریای خزر، از شرق با شهرستان لنگرود، از جنوب با شهرستان سیاهکل و از سمت جنوب شرقی با بخش سنگر شهرستان رشت محدود می‌شود (شکل ۱). شهرستان لاهیجان دارای ۲ بخش (مرکزی و رودبند) و ۷ دهستان به اسامی آهندان، بازکیاگوراب، لقمجان، لیالستان، لیل، رودبند و شیرچوپشت بوده و دارای ۱۸۲ آبادی دارای سکنه می‌باشد. جمعیت این شهرستان بر پایه آخرین سرشماری در سال ۱۳۹۵، ۱۶۷۵۴۴ نفر می‌باشد که از آن ۱۰۴۵۱۴ نفر (۶۲ درصد) در نقاط شهری و ۶۳۰۳۰ نفر (۳۸ درصد) در نقاط روستایی زندگی می‌کنند. جدول (۱)، جمعیت روستایی شهرستان را نشان می‌دهد. تراکم نسبی جمعیت در این شهرستان در هر کیلومتر مربع ۴۱۱ نفر است که حدود ۲/۵ برابر متوسط تراکم جمعیتی استان گیلان و ۸/۵ برابر متوسط تراکم جمعیتی کشور می‌باشد. در جدول (۱) اسامی بخش‌ها و دهستان‌ها و جمعیت هر یک به تفکیک و در شکل (۱) موقعیت جغرافیایی آن‌ها نشان داده شده است.

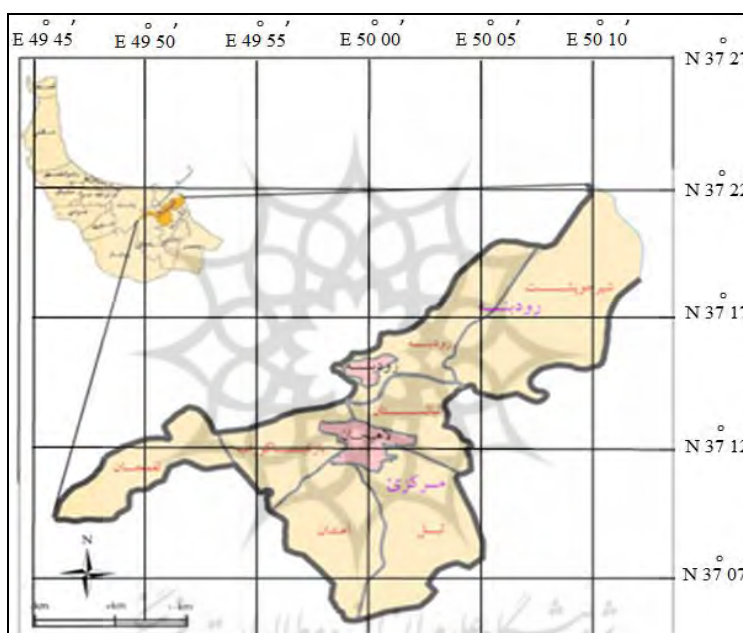
به لحاظ طبیعی شهرستان لاهیجان، از سه بخش ساحلی، جلگه‌ای و کوهپایه‌ای تشکیل شده است و دارای چشم اندازهای زیبای طبیعی و مناظر دیدنی و منحصر به فرد می‌باشد و از آب و هوای مطلوب، اراضی سرسبز و زیبا و همچنین تعدادی از نمادهای انسان ساخت، مکان‌های زیارتی، آداب و رسوم خاص و ... برخوردار است. این ویژگی‌ها می‌توانند به عنوان جاذبه‌های مهمی در امر جلب توریسم به شمار آیند و پذیرای مسافران و گردشگران زیادی باشند که از این منطقه عبور می‌کنند و یا جهت استراحت و اسکان موقت به این شهرستان سفر می‌کنند. طبق آمار به دست آمده از درگاه ملی آمار، به طور کلی در ایام پیک سفر

فصل‌های بهار و تابستان) شهرستان لاهیجان مقصد اصلی سفرهای داخلی حدود ۱/۵۰۰/۰۰۰ نفر می‌باشد. این رقم قابل ملاحظه ضرورت برنامه‌ریزی برای تأمین و تجهیز زیرساخت‌ها و خدمات را نشان می‌دهد.

جدول ۱. جمعیت روستایی شهرستان لاهیجان به تفکیک بخش و دهستان در سال ۱۳۹۵

شهرستان	بخش	تعداد و نام دهستان‌های تابعه	جمعیت	تعداد آبادی		
				جمع	دارای سکنه	خالی از سکنه
لاهیجان	رودبند	رودبند	۶۸۵۸	۱۷	۰	
		شیرجویش	۱۲۹۵۳	۲۹	۰	
	مرکزی	آهندان	۹۴۵۹	۴۰	۳	
		بازکیاگوراب	۱۱۶۰۳	۱۹	۰	
		لفمجان	۴۷۲۱	۱۹	۰	
		لیالستان	۹۳۵۹	۲۰	۰	
	لیل	۸۰۷۷	۴۱	۰		
جمع	۷	۶۳۰۳۰	۱۸۵	۳		

Source: Budget and Planning Organization of Guilan Province, 2016

شکل ۱. موقعیت جغرافیایی شهرستان لاهیجان و دهستان‌های تابعه آن

(Source: Budget & Planning Organization of Guilan Province, 2016)

استان گیلان با دارا بودن بیش از دو و نیم میلیون جمعیت، یکی از پرتراکم‌ترین استان‌های کشور است. ایجاد منطقه نمونه گردشگری در این شهرستان فرصت‌های جدیدی را برای جذب نیروهای بیکار و تحصیل کرده ایجاد می‌کند. جاذبه‌های گردشگری منحصر به فرد این شهرستان در شرق گیلان، جایگاه ممتازی بدان بخشیده است. لاهیجان دارای جاذبه اکوتوریستی فراوان همچون تالاب با اهمیت بین‌المللی امیر کلاویه و وجود مجموعه استخر طبیعی سل‌تی‌تی در مجاورت شاه نشین کوه و چشم اندازهای زیبای مصنوعی و تفرجگاه بام سبز و تله کابین، سالانه پذیرای هزاران گردشگر داخلی و خارجی است.

این شهرستان به دلیل همجواری با شهرهای لنگرود (۱۰ کیلومتر)، آستانه اشرفیه (۵ کیلومتر) و سیاهکل (۱۵ کیلومتر) عملاً می‌تواند از جاذبه‌های توریستی این مناطق از قبیل بقاء سید جلال الدین اشرف و آرامگاه دکتر معین در آستانه اشرفیه، پل خشتی و جزیره تفریحی لنگرود و آثار تاریخی و طبیعی سیاهکل و دیلمان بهره‌مند شود. همچنین وجود ساحل زیبا و دل نواز خزر توان جذب تعداد زیادی گردشگر و سرمایه‌گذار داخلی و خارجی را دارد. وجود زمین‌های جلگه‌ای و کم ارتفاع مستعد کشت محصولات زراعی و باغی، توان بالای خاک و آب و هوای مساعد برای کشت انواع محصولات کشاورزی، اقتصاد مختلط از قبیل برنج‌کاری، مرکبات، تولید چای، صنایع دستی، تجارت و خدمات، کرم ابریشم و بارندگی زیاد (۱۲۷۸ میلیمتر)، جریان آب‌های سطحی حاصل از

شبکه رودخانه‌ای، بهره‌برداری از خطوط ساحلی و صید ماهی، برخورداری از مواد اولیه صنایع دستی در منطقه، توان جنگلی و مرتعی، مزایای اکولوژیکی و گردشگری اکوتوریستی بالایی را برای این منطقه بوجود آورده است (Saei, 2009: 46). جاذبه‌های توریستی در شهرستان لاهیجان به دلیل تنوع محیط طبیعی آن از یک طرف و فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی و آثار تاریخی و فرهنگی از طرف دیگر، بسیار متنوع است. با این وجود، تعداد اندکی از این جاذبه‌ها به دلایل مختلف نظیر عدم سرمایه‌گذاری لازم، کمبود خدمات و امکانات زیرساختی و رفاهی و ... مورد استفاده گردشگران قرار می‌گیرد. اگر برنامه‌ریزی مناسب و اصولی جهت توسعه گردشگری روستایی در مناطق روستایی این شهرستان انجام گیرد، توانایی آن را دارد که به عنوان یکی از قطب‌های گردشگری برای جذب گردشگران داخلی و خارجی مطرح شود. با توجه به این موضوع، در پژوهش حاضر تلاش شده تا با مطالعه اسناد و گزارشات و بهره‌گیری از دیدگاه‌ها و نظرات کارشناسان امر و مشاهدات میدانی، جاذبه‌های گردشگری روستایی در این شهرستان مورد ارزیابی و شناسایی قرار گیرد. علامه بر آن عوامل و موانع موجود بر سر راه توسعه این فعالیت در سطح محدوده شناسایی و راهکارهای مناسب برای این موانع ارائه می‌شود.

یافته‌ها و بحث

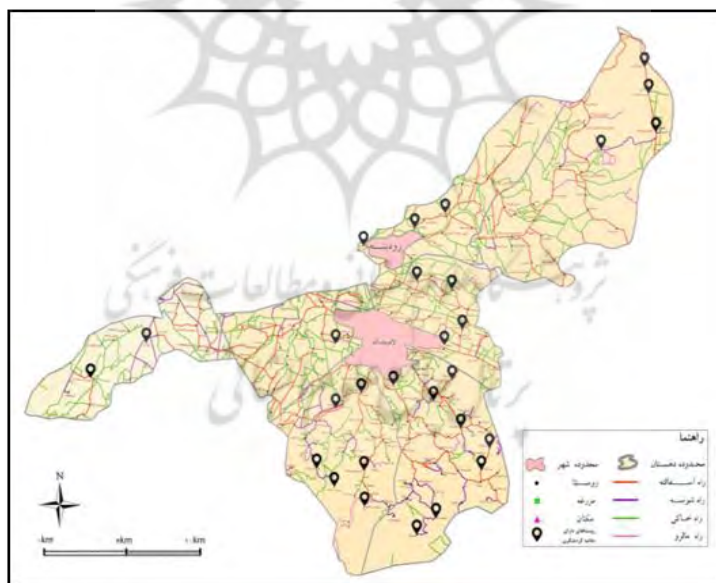
شناسایی توان‌های گردشگری روستایی در شهرستان لاهیجان

جاذبه‌های توریستی در شهرستان لاهیجان به دلیل تنوع محیط طبیعی آن از یک طرف و فعال بودن حیات اجتماعی از طرف دیگر، بسیار گوناگون و متنوع است. این شهرستان دارای مزیت‌ها و جاذبه‌های فراوان توریستی از جمله جاذبه‌های طبیعی، تاریخی، فرهنگی و مذهبی است. جاذبه‌های گردشگری شهرستان لاهیجان را می‌توان به چهار دسته تقسیم کرد: (۱) جاذبه‌های طبیعی، (۲) جاذبه‌های یادمانی، تاریخی و مذهبی، (۳) جاذبه‌های فرهنگی و ورزشی (۴) جاذبه‌های ویژه. جاذبه‌های طبیعی شامل مواردی چون ساحل دریا، تالاب‌ها، رودخانه‌ها، چشمه‌ها، جنگل‌های جلگه‌ای و کوهپایه‌ای، آبشار، حیات وحش، تپه ماهورهای پوشیده از مزارع چای و غارها می‌باشند. جاذبه‌های یادمانی، تاریخی و مذهبی شامل مسکن قدیمی و بناهای تاریخی، آرامگاه‌ها و بقعه‌ها و پل خشتی هستند. جاذبه‌های فرهنگی و ورزشی مشتمل بر صنایع دستی، غذاهای محلی، جشن‌های محلی و آیین‌های مذهبی، ورزش‌های بومی و دسته جمعی و کوهنوردی و کوهپیمایی و در نهایت جاذبه‌های ویژه شامل آبشار مصنوعی، تله کابین و زیپ‌لاین می‌باشد. بر اساس نتایج بدست آمده از منابع اسنادی، مطالعات میدانی و مصاحبه با مسئولین و کارشناسان محلی، توان‌های گردشگری در هر یک از دهستان‌ها مشخص گردید و بر اساس نوع جاذبه طبیعی و یا انسانی و به تفکیک دهستان دسته‌بندی شدند (جدول ۲). در این مطالعه با مطالعه اسناد و مصاحبه با کارشناسان گردشگری شهرستان، در مجموع ۱۴ جاذبه گردشگری در مناطق روستایی لاهیجان شناسایی شده است. از میان دهستان‌ها، لیل و آهندان به ترتیب با ۱۳ و ۱۱ نوع جاذبه بیشترین تعداد جاذبه‌های گردشگری روستایی و دهستان‌های لیالستان با ۹ نوع جاذبه، شیرجو پشت با ۸ نوع، دهستان لقمجان با ۶ نوع، دهستان رودبنه با ۵ نوع و در نهایت دهستان بازکیاگوراب با ۳ نوع جاذبه از نظر گردشگری روستایی در مراحل بعدی اهمیت قرار دارند. دهستان‌های لیل، آهندان و لیالستان که دارای بیشترین توان گردشگری هستند، در قسمت جنوب و جنوب شرقی لاهیجان از موقعیت کوهپایه‌ای و کوهستانی برخوردارند. در مقابل، دهستان‌های لقمجان، شیرجوپست، رودبنه بازکیاگوراب در بخش شمالی دارای موقعیت جلگه‌ای هستند. در مرحله بعد روستاهای دارای توان گردشگری در بین شهرستان لاهیجان مورد شناسایی قرار دادیم (جدول ۳). همان طوری که جدول (۳) نشان می‌دهد، از میان روستاهای این شهرستان تعداد ۲۸ روستا دارای جاذبه گردشگری هستند. شکل (۲) پراکندگی فضایی این روستاها را در سطح شهرستان نشان می‌دهد. در این ۲۸ روستا در مجموع ۶۰ جاذبه گردشگری وجود دارد. شکل (۲) پراکندگی فضایی روستاهای دارای پتانسیل گردشگری را نشان می‌دهد.

بر اساس جدول (۴) از میان ۶۰ جاذبه گردشگری روستایی، یک روستا دارای هفت جاذبه گردشگری، دو روستا دارای پنج جاذبه، دو روستای دیگر دارای چهار جاذبه، سه روستا دارای سه جاذبه، شش روستا دارای دو جاذبه و در نهایت ۱۴ روستا دارای حداقل یک جاذبه گردشگری می‌باشند. در جدول (۴) اسامی روستاهای دارای جاذبه گردشگری بر حسب نوع جاذبه مشخص شده است.

جدول ۳. روستاهای دارای توان طبیعی و انسانی شهرستان لاهیجان

نام دهستان	نام روستا	تعداد روستا	توان‌ها
لیل، آهندان، لیالستان	سرچشمه، سرراش، فیدره، شیخانبر، آهندان، چی چی نیکوتی، آزارستان، بالاییجارانکیش، ستارآباد، سطل‌سر، علیسرود	۱۱	جنگل‌های کوهپایه‌ای، تپه ماهورهای پوشیده از چای
لیل، لیالستان، آهندان	سرچشمه، چی چی نیکوتی، شیخانبر	۳	چشمه
شیرچوشت	سرخیز محله، امیرآباد، حسن بکنده	۳	ساحل
شیرچوشت، لیالستان	کنف گوراب، لاکمه سر، پهمدان، کوشال، نوییجار، بییجارسته سر	۶	رودخانه، ماهیگیری
آهندان	آهندان	۱	آبشار
لیل، لیالستان	شیخانبر، سرچشمه، ستارآباد	۳	غار
شیرچوشت	دهینه	۱	پناهگاه حیات‌وحش
لیل، شیرچوشت	سوستان، دهینه، حاجی آباد	۳	تالاب
لیل، آهندان	آزارستان، چی چی نی کوتی، سرراش، فیدره، سرچشمه، بالاییجارانکیش	۶	طبیعت بکر
لیل، لیالستان، آهندان	سرچشمه، شیخانبر، آهندان چی چی نیکوتی، آزارستان، بالاییجارانکیش	۶	کوهنوردی - تپه‌نوردی
لیالستان	نزدیکی روستای کوه‌بیجار	-	تله کابین
لیل، آهندان،	سرچشمه، چی چی نیکوتی، سرراش، آزارستان، بالاییجارانکیش	۵	شکار
لیل، آهندان، رودینه	سوستان، ملامحله چهلستون، لیالمان، گوکه، پاشاکی، شیخانبر، کنشال، سرچشمه	۸	زیارتگاه‌های مذهبی و اماکن تاریخی
لهمجان	پاشاکی	۱	پل خشتی
شیرچوشت	دهینه، سرخیز محله، امیرآباد	۳	قایق‌سواری
-	$\sum = 28$	-	-

شکل ۲. پراکنندگی فضایی روستاهای دارای پتانسیل گردشگری

موانع گردشگری روستایی در شهرستان لاهیجان

بخشی از سؤال‌های مصاحبه با مسئولین و کارشناسان در این تحقیق مربوط به موانع و محدودیت‌های توسعه گردشگری روستایی در محدوده مورد مطالعه بود. از دیدگاه افراد مصاحبه شونده، مشکلات متعددی در این رابطه مطرح گردید. جمع بندی این نظرات و مشاهدات میدانی محققین در رابطه با موانع و محدودیت‌های گردشگری روستایی در شهرستان لاهیجان به اختصار در زیر مورد اشاره قرار می‌گیرد:

فقدان برنامه راهبردی توسعه گردشگری روستایی

گردشگری محلی یکی از مشکلات پیش‌روی شهرستان عدم وجود استراتژی مشخص در قالب طرح جامع توسعه گردشگری از جمله برای نواحی روستایی است. فقدان یک برنامه‌ریزی مشخص بلند مدت و نداشتن طرح‌های اجرایی مناسب سبب بی‌توجهی به گردشگری در مناطق روستایی شده است. فقدان چنین برنامه‌ای باعث شده است تا سرمایه‌گذاری‌های لازم از طریق بخش‌های دولتی و خصوصی در مناطق روستایی شهرستان لاهیجان انجام نگیرد.

کمبود زیرساخت‌ها راجع به گردشگری در مناطق روستایی

از دیدگاه اغلب مصاحبه‌شوندگان، بیشتر مناطق روستایی در محدوده مورد مطالعه فاقد دسترسی‌های مطلوب، خدمات و تسهیلات اقامتی، رفاهی و بهداشتی هستند که مشکل بزرگی بر سر راه توسعه گردشگری در این مناطق می‌باشد. فقدان این امکانات باعث جذب اندک گردشگران به محیط‌های روستایی می‌شود. در عین حال امکانات و دسترسی‌های روستایی موجود نیز تمایل دارند که در سطوح کوچک و تقریباً بی‌نظم گسترش یابند. این امر توسعه اصولی گردشگری در مناطق روستایی را با مشکل مواجه می‌کند و در نهایت باعث رشد ناموزون و غیرمتوازن امکانات رفاهی و خدماتی در این مناطق می‌شود. مصاحبه‌شوندگان همچنین کمبود بازارچه‌های کوچک جهت فروش محصولات تولیدی روستاییان، فقدان مکان‌هایی برای برپایی جشنواره‌های فرهنگی و تفریحی و پخت غذاهای محلی، وضعیت پایین بهداشتی و نامناسب بودن خدمات رفاهی روستاها از لحاظ دفع فاضلاب، جمع‌آوری و دفع زباله و سرویس‌های بهداشتی را از جمله مهمترین کمبودها و کاستی‌ها گردشگری در روستاهای مورد مطالعه می‌دانند.

جدول ۴. توان‌های گردشگری طبیعی و انسانی شهرستان لاهیجان به تفکیک روستا

نام روستا	ماهورهای پوشیده از چای	چنگل‌های کوهپایه‌ای، تپه	چشمه	ساحل	رودخانه - ماهیگیری	آبشار	غاز	پناهگاه حیوانات وحش	تالاب	طبیعت بکر	کوهنوردی - تپه‌نوردی	شکار	زیرنگاره‌های مذهبی و اماکن تاریخی	پل خشتی	قایق سواری	جمع
آزارستان	●									●	●	●				۶
آهندان	●					●					●					۳
امیرآباد				●											●	۲
بالا بیجارانکیش	●									●	●	●				۴
پاشاکی													●	●		۲
چی چی نیکوتی	●	●	●							●	●	●				۵
دهبینه								●	●						●	۳
ستارآباد	●						●									۲
سحرخیز محله				●											●	۲
سراش	●									●		●				۳
سرچشمه	●	●	●				●			●	●	●	●			۷
سوستان									●				●			۲
شیخانبر	●	●	●				●				●		●			۵
قیدره	●									●						۲
بیجارسته سر					●											۱
حسن بکنده				●												۱
حاجی آباد									●							۱

۱																	●	سطل سر
۱			●															کنشال
۱																	●	کنف گوراب
۱																	●	کوشال
۱			●															گوکه
۱																	●	لاکمه سر
۱			●															لیالمان
۱			●															ملا محله
۱																	●	پهمبدان
۱																	●	نوبیجار
۱																	●	علیسرود
۶۰	۳	۱	۸	۵	۶	۶	۳	۱	۳	۱	۶	۳	۳	۱۱				جمع کل

ضعف مدیریت در رابطه با گردشگری در بین روستاییان

بیشتر مصاحبه شونده‌ها بر این باور بودند که ضعف مدیریت گردشگری یکی از موانع مهم برای جذب گردشگر به مناطق روستایی است. عدم وجود یک برنامه خاص و به تبع آن فقدان سرمایه‌گذاری‌های لازم اعم از دولتی و یا بخش خصوصی سبب شده است تا امکانات زیر ساختی لازم و خدمات رفاهی مورد نیاز گردشگری در روستاها وجود نداشته یا خیلی ضعیف باشد. از طرف دیگر دلیل دانش اندک مدیریتی خود روستاییان و کشاورزان و عدم آشنایی آن‌ها به شیوه‌های مناسب اطلاع رسانی و خدمات دهی باعث شده تا اطلاعات اندکی از پتانسیل‌های گردشگری روستایی در معرض عموم قرار گیرد.

فقدان بازاریابی و تبلیغات در باره گردشگری روستایی

از دیدگاه مصاحبه شونده‌ها ضعف تبلیغات در منطقه مورد مطالعه به وضوح مشاهده می‌شود، به گونه‌ای که بسیاری از گردشگرانی که از خارج استان و یا شهرستان به این روستاها سفر می‌کنند، اظهار می‌دارند که کاملاً اتفاقی یا برحسب شنیده‌ها از افراد محلی و یا دوستانشان به این روستاها آمده‌اند. بدون اطلاع رسانی و بازاریابی گروه‌های هدف، جذب گردشگر با مشکل مواجه می‌شود. همچنین تولیدات صنایع دستی در منطقه زمانی تقویت خواهد شد که اطلاع رسانی کافی در عرصه‌های تولید و تقاضا با استفاده از شیوه‌های جدید اطلاع رسانی برای گردشگران و تولیدکنندگان انجام گیرد.

محدودیت‌های فصلی برای گردشگری روستایی

از دیدگاه مسئولین و کارشناسان گردشگری و صاحبان خدمات گردشگری منطقه، فصلی بودن جاذبه‌های گردشگری شهرستان یکی از موانع توسعه گردشگری محسوب می‌شود. یکی از دلایل این تصور ناآشنایی این افراد با صور مختلف گردشگری و عدم وجود برنامه‌های جامع برای تحقق آن است؛ زیرا روستاهای مورد مطالعه با توجه به وجود مناطق کوهپایه‌ای و برف‌گیر بودن می‌توانند در ایام سرد سال هم در صورت تأمین امکانات و خدمات و تبلیغات لازم مورد بهره‌برداری قرار بگیرند.

اطلاعات کم روستاییان درباره علایق گردشگران و کمبود آموزش‌های لازم در این زمینه

بسیاری از ساکنین روستایی و مسئولین محلی و صاحبان خدمات تعریف روشنی از گردشگری روستایی ندارند و به همین خاطر تلاش چندانی در این مورد انجام نمی‌دهند. اغلب کارشناسان و مسئولین گردشگری شهرستان اعتقاد داشتند که ضعف آموزش و عدم آگاهی لازم روستاییان و مسئولین محلی (شوراها و دهیاری‌ها) در خصوص علایق و خواسته‌های گردشگران و منافع اقتصادی توریسم در رشد و توسعه روستا باعث شده تا پتانسیل‌های گردشگری در روستاها بدون استفاده بماند. تا زمانی که این باور در آن‌ها بوجود نیاید، استفاده از این توان‌های بالقوه در حد بسیار پایین خواهد ماند و از موانع جدی برای توسعه و گسترش گردشگری است.

نتیجه‌گیری

به لحاظ اقتصادی، اساسی‌ترین کارکرد گردشگری، توزیع مجدد درآمدها، تسریع گردش پول و ایجاد تنوع در اشتغال است و از نظر اجتماعی گردشگری باعث می‌شود که شناخت مردم کشور از چگونگی زیست، باورها، فرهنگ و سنن ساکنان و آثار فرهنگی و ملی نواحی مختلف خصوصاً نواحی روستایی افزایش یابد. گردشگری از سالم‌ترین انواع گذران اوقات فراغت است و میزان رشد آن یکی از شاخص‌های توسعه هر کشور به شمار می‌آید. در این میان، گردشگری روستایی نیز منبع مهم اشتغال و درآمد مردم روستایی بوده و وسیله‌ای مهم جهت توسعه اجتماعی-اقتصادی جوامع روستایی به شمار می‌رود. گردشگری روستایی به عنوان فعالیتی اقتصادی که دارای ظرفیت لازم برای تأمین ابزارهای مناسب به منظور حفاظت از منابع طبیعی و تضمین عدم تغییر در ارزشهای فرهنگی می‌باشد، در عین حال می‌تواند فواید اقتصادی قابل ملاحظه‌ای برای جمعیت‌های محلی به همراه داشته باشد.

عوامل و شرایط محیط طبیعی و انسانی، سهم برجسته‌ای را در توسعه توریسم و جهانگردی ایفاء می‌نمایند و استفاده منطقی، مطلوب و بهینه از جاذبه‌های مذکور، علاوه بر جذب جهانگردان و ره‌آوردهای اقتصادی، می‌تواند به توسعه اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی کشورهای میزبان منجر شود. در روستاهای شهرستان مورد مطالعه ضمن وجود عواملی مثل آب و هوای مطلوب، مناطق کوهستانی، غارها، آبشار طبیعی، سواحل دریا، جنگل، رودخانه و ... عواملی مثل مقبره‌ها و اماکن زیارتی، صنایع دستی و ... نیز وجود دارد که هر یک در جای خود به عنوان یک پتانسیل مهم گردشگری محسوب می‌شود.

بدون شک توسعه گردشگری روستایی، منوط به فراهم آمدن بسترهای مناسب از حیث رو بنایی و زیربنایی است. دستیابی به سهمی مناسب و در خور، مستلزم حصول پاره‌ای شرایط و اجرای اقدام‌های ضروری است. در شهرستان لاهیجان نیز با توجه به مطالعات انجام شده، اغلب روستاها در وضعیت نامطلوبی از لحاظ برخورداری از این امکانات به سر می‌برند و این در حالی است که بعضی از آن‌ها دارای توان‌های گردشگری متنوعی هستند ولی به علت نبود و یا کمبود خدمات در وضعیت نابسامانی قرار داشته و نمی‌توان هیچگونه برنامه‌ریزی برای جلب توریست انجام داد.

در این پژوهش به بررسی و شناسایی توان‌ها و جاذبه‌های طبیعی و انسانی گردشگری مناطق روستایی شهرستان لاهیجان پرداخته شده است. یافته‌های پژوهش نشان داد که از لحاظ نوع، جنگل‌های کوهپایه‌ای و تپه ماهورهای پوشیده از چای و زیارتگاه‌های مذهبی و اماکن تاریخی بیشترین تعداد جاذبه‌های گردشگری روستایی را در شهرستان لاهیجان تشکیل می‌دهند. پس از آن، طبیعت بکر، ماهیگیری در رودخانه و امکان فعالیت‌های کوهنوردی و تپه‌نوردی و فعالیت شکار در مرحله دوم اهمیت قرار دارند. قایق سواری، استفاده از ساحل دریا، غارها و چشمه‌های طبیعی و تالاب‌ها و جاذبه‌های طبیعی آبشار و پناهگاه حیات از دیگر توان‌های مهم گردشگری روستایی در سطح شهرستان لاهیجان محسوب می‌شوند. در مجموع ۲۸ روستای دارای توان‌های طبیعی و انسانی گردشگری در شهرستان شناسایی شد. از میان روستاهای دارای جاذبه گردشگری، روستای شرچشمه با هفت نوع جاذبه، روستاهای چی‌چی‌نیکوتی و شیخانیر هر کدام با ۵ نوع جاذبه مستعدترین روستاها برای فعالیت‌های گردشگری محسوب می‌شوند. پس از آن روستاهای آزارستان و بالابيجارانکیش هر کدام با چهار نوع جاذبه و روستاهای آهندان، دهبنه و سراس هر کدام با سه نوع جاذبه در مرحله دوم اهمیت گردشگری هستند. هفت روستای امیر آباد، پاشاکی، ستارآباد، سحرخیز محله، سوسان و قیدره با دو جاذبه گردشگری و بقیه یعنی چهارده روستا هر کدام حداقل یک جاذبه گردشگری دارند.

فقدان استراتژی و راهبرد مشخص برای توسعه گردشگری روستایی، نبود مدیریت تخصصی و جامع برای گردشگری روستایی، فقدان اطلاع‌رسانی در مورد جاذبه‌های گردشگری، نبود بازاریابی و کمبود زیرساخت‌ها، پایین بودن اطلاعات روستاییان درباره علائق گردشگران و کمبود آموزش‌های لازم نسبت به معرفی و شناخت بیشتر این فعالیت در مناطق روستایی از جمله محدودیت‌های گردشگری روستایی در محدوده مورد مطالعه هستند. با توجه به نتایج به دست آمده در این پژوهش، راهبردهای زیر به منظور توسعه گردشگری روستایی شهرستان لاهیجان پیشنهاد می‌شود:

- تدوین یک برنامه جامع گردشگری، تعیین استراتژی‌ها برای حمایت دولتی از نواحی گردشگری، بهره‌گیری منطقی از نهادها، قوانین و مقررات حمایتی در جهت توسعه و تجهیز زیرساخت‌ها، تسهیلات و تجهیزات مختلف گردشگری در شهرستان.
- فعال سازی بخش خصوصی و واگذاری اداره تأسیسات گردشگری به آنان به ویژه افراد روستایی و محلی شهرستان با هدف احداث تأسیسات پذیرایی و اقامتی و تابلوهای راهنمای مناسب با نیازهای گردشگران در مناطق جنگلی و کوهپایه‌ای.

- زمینه سازی مناسب و اعطای تسهیلات مالی، بیمه و معافیت‌های مالی جهت تشویق سرمایه گذاری‌های افراد بومی و غیربومی در روستاهای هدف گردشگری برای احداث مسافرخانه، هتل، رستوران و غیره جهت اقامت گردشگران.
- ایجاد هماهنگی بین نهادها و بخش‌های مختلف مرتبط، به منظور یکپارچه‌سازی کارکردهای گردشگری روستایی به وسیله برگزاری نشست‌ها و به کارگیری تدابیر مدیریتی هماهنگ کننده با حضور سازمان‌های دولتی، غیر دولتی، مردم و کارآفرینان.
- راه اندازی تورهای فصلی گردشگری توسط نهادها و آژانس‌های خصوصی با همکاری سازمان میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی شهرستان.
- توسعه و گسترش گردشگری کشاورزی به منظور بهره برداری مناسب از مناظر، مزارع و باغات روستایی در جهت کسب درآمد و نیز جلوگیری از تخریب مزارع و پوشش گیاهی.
- تنوع‌بخشی و توسعه برنامه‌های تبلیغاتی برای معرفی جاذبه‌های طبیعی و انسانی، خصوصیات بارز فرهنگی، معماری و آداب و رسوم روستایی در شهر لاهیجان و استان گیلان و شرکت در سایر جشنواره‌ها، نمایشگاه‌ها
- برگزاری کلاس‌های آموزشی مداوم در روستاها و بهره گیری از افراد صاحب تجربه در روستا، در زمینه صنایع و هنرهای منسوخ شده به منظور احیای این ثروت گران‌بها در روستاها توسط سازمان میراث فرهنگی شهرستان.
- اقدام به افزایش آگاهی مردم روستا در خصوص منافع و مزایای گردشگری از طریق ارائه برنامه‌های آموزشی توسط رسانه‌های جمعی، برگزاری دوره‌ها، کارگاه‌ها و آموزش کوتاه مدت دهیاران و شوراهای.
- برگزاری سمینارها و نشست‌های توسعه سرمایه‌گذاری در صنعت گردشگری روستایی به وسیله شورای شهر با سایر دستگاه‌ها و مسئولان مرتبط و کارآفرینان، دعوت از سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی و ایجاد تسهیلات و امتیازهای ویژه سرمایه‌گذاری در زمینه احداث هتل‌ها، مجتمع‌های اقامتی، تأسیسات تفریحی همچون پارک‌های تفریحی و جنگلی، ایجاد زمین‌ها ورزشی، موزه تاریخ طبیعی و مناظر روستایی.
- استفاده از نیروهای متخصص و باتجربه به منظور ایجاد تشکل‌های تعاونی مردمی و همچنین ترویج آموزش گردشگری از طریق نشست‌ها و جلسات مختلف با مردم منطقه و ایجاد کلاس‌های توجیهی-آموزشی و اطلاع رسانی به مردم جهت افزایش آگاهی آنان پیرامون فواید گردشگری روستایی و ارتقاء سطح برخورد با گردشگران و جلوگیری از تعارض بین گردشگران و مردم منطقه.
- ارائه تقویم و فهرست رویدادهای گردشگری در فصول مختلف در هر روستا از سوی دهیار و شورا و با همکاری سازمان صدا و سیما و میراث فرهنگی، تبلیغات به موقع، اجرای مراسم و آیین‌های ویژه و برپایی فروشگاه‌ها و نمایشگاه‌های محصولات روستایی.
- زمینه سازی و بهره‌برداری از حمایت‌های بخش خصوصی برای سرمایه گذاری در صنعت گردشگری شهرستان از طریق شفاف سازی سیاست‌های دولتی و برنامه‌های محلی، نحوه اخذ مالیات و پرداخت یارانه و تسهیلات بانکی.
- با توجه به اینکه طرح‌های گردشگری اغلب زودبازده نیستند، این صنعت نیاز به حمایت هرچه بیشتر دولت دارد و دولت می‌تواند با ارائه تسهیلات و واگذاری وام به طرح‌های گردشگری و ایجاد زمینه‌های مناسب کمک شایانی در زمینه سرمایه گذاری در این بخش انجام دهد.
- اتخاذ سیاست مناسب و منطقی درجهت تخصصی ساختن مدیریت گردشگری روستایی با همکاری دهیاری‌ها و سازمان‌های مربوطه، راهبردها و سیاست‌ها باید بتواند توان گروه‌های مختلف هنری، فرهنگی و زیست محیطی را در خدمت توسعه گردشگری قرار دهد.
- ایجاد تشکل‌های تعاونی گردشگری و همچنین ایجاد تورهای گردشگری از طریق این تعاونی‌ها و استفاده از نیروهای متخصص و با تجربه برای راهنمایی مسافران در روستا
- تأسیس و راه اندازی دفاتری با عنوان دفاتر جذب توریسم در مرکز دهستان‌ها و اقدام به معرفی منطقه، اسکان و راهنمایی توریست‌ها

References

- Abdolmanafi, T., & Azkia, M. (2011). Influencing factors of tourism industry in rural areas of Kelardasht. *Quarterly Journal of Agricultural Promotion and Education*, 2, 22-39. (In Persian)
- Akca, H. (2006). Assessment of rural tourism in Turkey using SWOT analysis. *Journal of Applied Sciences*, 6(3), 2837- 2839.
- Alizadeh, K. (2003). The Effects of Tourists' Presence on EnvironmentalR in Torqabeh District of Mashhad Shahrestan. *Geographical Research Quaternary*, 35(1), 17-28. (In Persian)
- Azmi, A., Eimani, B., & MohammadJani, M. (2010). Vakilabad village residents' perspective on the Usefulness of Tourism for Local People. *Journal of Geography and Environmental Planning*. 21(4), 23-34. (In Persian)
- Bahrami, R. (2010). Reviewing the potentials and barriers of rural tourism in Kordestan Province. *Proceedings of the 4th International Geographers of Islamic World*, Zahedan, 2-25. (In Persian)
- Budget and Planning Organization of Guilan Province. (2016). *Economic, Social and Cultural Report of Guilan Province*. Deputy of Budget and Plan Coordination, Rasht.
- Dewi, Y., & Ketut, L. (2014). Modeling the relationships between tourism sustainable factor in the traditional village of poncasari. *procedia-Social and behavioral sciences*, 135, 57-63.
- Falak, Sh., Lomay, Ch., & Alvin, Y. (2014). A repositioning strategy for rural tourism in Malaysia. *Procardia-social and behavior sciences*, 144, 412-415.
- Font, X., & Ahjem, T.E. (1999). Searching for a balance in tourism development strategies. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 11(2/3)73-77.
- Ghaderi, E. (2004). *Role of Rural Tourism in rural Development*. Ph.D Dissertation of Geography and Planning, Tarbiat Modarres University, Tehran. (In Persian)
- Ghasemi, I. (2009). *Physical Planning of Rural Tourism Areas*. Human Sciences and Social studies Research Institute of Jihad Daneshgahi. (In Persian)
- Grefe, X. (1993). *Rural Tourism a Lever for Economic and Social Development*, Channel View Publication, Clevedon, 22- 40.
- Hall, K.M., & Jenkins, J.M. (2016). Tourism Policy, translated by Seyed Mohammad Arabi and Davood Izadi. *Cultural Research Office*, Tehran. (In Persian)
- Madhoshi, M., & Naserpour, N. (2003). Assessing the barriers of Tourism Development in Lorestan Province. *Business Researches*, 7(28), 58. (In Persian)
- Mahdavia, M., Ghadiri, M., & Ghahraman, N. (2008). Tourism Impact on Rural Tourism: Kan Solaghan Villagers' Perspective. *Journal of Village and Development*, 11(2), 23-34. (In Persian)
- Mirkatoli, J., & Mas, G. (2010). A Study of the status of Rural Tourism and its Role in the Development of Handicrafts in the Astarabad District, Gorgan. *Urban Regional Studies and Research*, 2(7), 137-154. (In Persian)
- Moradnejadi, H., & Nazari, S. (2003). Tourism and Rural Tourism in Iran. *Journal of Jihad*, 20(256), 17-33. (In Persian)
- Papoli Yazdi, M., & Saghaei, M. (2014). *Ghardeshghary: Mahiiat va Mafaheem* (Tourism: Nature and Concepts), Samt Publication. Tehran. (In Persian)
- Planning Deputy of Guilan Governance. (2007). *Statistical Yearbook of Guilan Province*, Guilan Governorate, Tehran: Statistical Centre of Iran. (In Persian)
- Ramazani, N., Azadi, Y., & Hosseinzadeh, J. (2016). Review of the potentials and barriers of rural tourism development, case study of Sarab Kalan, Zanjeere Olia and Sang sefid of Elam Province, *Proceedings of the National Conference on New Findings of Architectural and Planning Research and Education and Environment*, Tehran. (In Persian)
- Rathore, N. (2012). Rural tourism impact: Challenges and opportunities, *International Journal of Business Economics and Management Research*, 2(2), 252-260.
- Rezvani, A. (1995). *Geography and Tourism Industry*. First Edition, Tehran: Payam Nour Publication. (In Persian)

- Roknaddin Eftkhari, A.R., & Gaderi, E. (2002). Role of Tourism in Rural Development (Criticism and Analysis of Theoretical Frameworks). *Modarres Quaternary*, 6(123), 65-82. (In Persian)
- Roknaddin Eftkhari, A.R., & Mahdavi, D. (2006). Rural Tourism Development Strategies Using SWOT Model: Small Lavasan Village. *The Journal of Spatial Planning*, 10(2), 1-31. (In Persian)
- Roknaddin Eftkhari, A.R., Mahdavi, D., & poortaheri, M. (2010). Assessing Tourism Sustainability in Iran's Historic-Cultural Villages, Emphasizing the Paradigm of Sustainable Tourism Development. *Tourism Studies Quaternary*, 4, 32-43. (In Persian)
- Roknaddin Eftkhari, A.R., Mahdavi, D., & Poortaheri, M. (2010). Localization Process Indicators of Sustainable Development of Rural Tourism in Iran. *Journal of Rural Research*, 4(76), 35-46.
- Saei, O. (2009). Lahijan Special Economic Zone. *Journal Free Zone*, 153, 42-75. (In Persian)
- Salehifar, M. (2011). *Rural Tourism*. First edition, Tehran: Katibeh Publication. (In Persian)
- Sharifzadeh, A., & Moradnejadi, H. (2002). Sustainable Development and Rural Tourism. *Journal of Jihad*, 20(250-251), 52-55. (In Persian)
- Sharpley, R. (2002). Rural Tourism and the Challenge of Tourism Diversification: the Case of Cyprus. *Tourism Management*, 23(3), 233-244.
- Tiany, Y., & Yongguang, Z. (2007). Community, governments and external capitals in China's rural cultural tourism: A comparative study of two adjacent villages. *Journal of Tourism Management*, 28(1), 96-107.
- Wanda Georg, E., Heather, M., & Reid Donald, G. (2009). *Rural Tourism Development Localism and Cultural Change*, Toronto: Publications: Buffalo.
- Zahedi, A. (1997). Backgrounds and obstacles of tourism in Kermanshah Province, M.A. Thesis in faculty of Humanities, Razi University.
- Zarabi, A., Mohammadi, J., Firoozi, M. A., & Goodarzi, M. (2011). Tourism Development Planning Using Swot Model Case Study: Noorabad Mamasani County. *Journal of Spatial Planning*, 2, 2-20.
- Zarrabi, A., Rakhshanasabm H.R., & Aghaziarati, M. (2006). *Rating and Planning of Spatial Development of Ecotourism Powers of Sistan and Baluchestan Province*. Proceeding of 2nd Geography Conference, pp. (2-17), Islamic Azad University of Najafabad, Najafabad. (In Persian)

How to cite this article:

Azimi, N., & Alidost, Gh. (2020). Opportunities and Challenges of rural tourism development in Lahijan County, Iran. *Journal of Studies of Human Settlements Planning*, 15(2), 467-482.
http://jshsp.iaurasht.ac.ir/article_672816.html

Opportunities and Challenges of rural tourism development in Lahijan County, Iran

Nouraddin Azimi *

Associate Professor, Dept. of Urban Planning, University of Guilan, Rasht, Iran

Ghazal Alidost

M.A. in Urban Engineering-Regional Planning, University of Guilan, Rasht, Iran

Received: 14 January 2018

Accepted: 26 April 2019

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Rich nature and moderate climate of Guilan province in the north of Iran has made it as one of the major tourist destinations in the country. Natural sceneries, sandy beaches, beautiful forests hills and mountains, tea gardens, rice paddies as well as cultural specifications of the region attract millions of tourist across the country. Lahijan County in the east of Guilan Province is one the famous tourist spots in north of Iran. However, most tourist facilities in the region have been concentrated in urban areas and especial tourist sites. In contract, rural areas despite their rich nature and cultural attraction receive a small portion of the tourists.

In order to achieve the diversification of economic activities and sustainable development in rural areas, this study aims to investigate the opportunities and challenges of rural tourism development in the Lahijan County. Therefore, the study attempts to address the following questions: 1) what are the tourism opportunities in the rural areas of Lahijan county? 2) what Villages in Lahijan County have tourism opportunities and 3) what are the main challenges of rural tourism development in the Lahijan county and 4) finally what approaches could be taken to overcome the challenges of rural tourism development in the study area.

Methodology

A descriptive and analytical research method has been used in this study and the main data utilized comes from a field study (deep interviews) in the seven rural districts of Lahijan county including Roodbaneh, Shirjoiposht, Lafmajan, Baskiagorub, Ahandan, Lialistan and Lil). We evaluated the natural and cultural attractions in all villages of the Lahijan County and then sorted the villages based on their tourism attractions. Then we reviewed the main challenges rural tourism development in the reagon.

Results and discussion

Lahijan county in north of Iran contains a wide variety of tourist attractions. Our study classified the tourist attractions in the rural areas of Lahijan county into four groups of natural, historical, cultural, and special attractions each of which include different types of attractions. Our study revealed that among the 182 villages in Lahijan County, 28 villages have tourism opportunities. These 28 villages which relatively have evenly distributed across the Lahijan county contain 60 tourist attractions ranging from 1 to 7 attractions in each village. However, due to the lack of investment in tourism section, shortage of services and accomodation and infrastructure, a small

*Corresponding author:

Email: Azimi@guilan.ac.ir

number of these tourism potentials are able to attract tourists. Our content analysis from the deep interviews indicated several main challenges for the rural tourism development in the Lahijan County. Lack of a strategic plan for the rural tourism development in the region has resulted in any long term and short term tourism planning and investment in the tourism industry in rural areas. Another challenge is related to the weak accessibility, lack of accommodation and appropriate public services hinder attracting tourist to the rural area. Poor management and lack of tourism knowledge among the rural residents and lack of specific plan for attracting outside investors are another problem. Lack of marketing and advertisement for the tourism attractions and seasonal restrictions for tourism activities are other challenges that rural tourism in the region faces with. While the focus of this study was on rural areas, however, the results of this research verifies most of the findings of other studies about tourism development challenges in Iran.

Conclusion

This study investigated the potential and challenges of rural tourism development in the Lahijan County in Guilan Province. We identified over 60 diverse tourism attractions in the rural areas of Lahijan which were classified into four main group and 14 types of tourist attractions. However, due to the lack of strategic plan about rural tourism development, lack of investment, weak accessibility to the rural areas, shortages of tourism related services and accommodation, lack of marketing and advertisement, poor management and low level of tourism knowledge among the local people rural areas are not able to their share of tourists in the region.

Key words: Rural tourism development, tourism opportunities and challenges, Lahijan County, Iran

